

ДАРХАН ЦААЗАТ БОГДХАН УУЛАН ДАХЬ ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ГАРЧ БУЙ ЗӨРЧИЛ, ЦААШИД АНХААРАХ ЗҮЙЛС

Ч. Базар (Ph.D), Д. Мягмарцэрэн

Мэдээлэл цуглуулсан арга барил:

- БОЯ, УМХГ, “Богд уулын хамгаалалтын захиргаа”, “Туул голыг хамгаалах үндэсний хөдөлгөөн” зэрэг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудад албан мэдээлэл хүссэн бичиг явуулж, хариуг авсан болно.

Мэдээллийн эх сурвалж:

1. БОЯ
2. УМХГ
3. “Богд уулын хамгаалалтын захиргаа”
4. WWF буюу Дэлхийн Байгаль Хамгаалах Сангийн Монгол дахь Хөтөлбөр
5. “Туул голыг хамгаалах хөдөлгөөн”
6. “Монгол улсын эдийн засаг, экологийн эмзэг байдал ба хүний аюулгүй байдал”. UNDP Mongolia. х106. УБ., 2005
7. “Байгалийн үнэт баялаг барагдсаар-ядуурал үргэлжилсээр”. “Шинэ Зеландын байгалийн хүрээлэн-Хүн төвтэй байгаль хамгаалал” ОУБ. х 35. УБ., 2006
8. www.gaf.de/mongolia_mining/
9. “Горхи-Тэрэлжийн байгалийн цогцолбор газар, Богдхан уулын дархан цаазат газарт Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг шалгасан тухай” тайлан. 2007. УМХГ, УБ

Товчилсон нэрс:

1. БОЯ - Байгаль Орчны Яам
2. БОАЖЯ- Байгаль орчинь аялал жуулчлалын яам
3. БОС – Байгаль Орчны Сайд
4. НИТХ – Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал
5. НҮБХХГ – Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн Газар
6. ТББ – Төрийн Бус Байгууллага
7. УМХ - Улсын Мэргэжлийн Хяналтын Газар

* * *

БОГДХАН УУЛЫН ДАРХАН ЦААЗАТ ГАЗАР

1. Богдхан уулын дархан цаазтай газрын талаарх товч мэдээ баримт

• Түүхэн мэдээлэл	<ul style="list-style-type: none"> - 1778 онд анх дархалсан - 1957 онд АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн 31-р, 1974 онд АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн 248-р, 1995 онд УИХ-ын 26-р тогтоолоор тус тус дархалсан. - 1997 онд “Дэлхийн шим мандлын нөөц газрын сүлжээ”-нд хамрагдсан байна.
• Дархан цаазтай газрын хэмжээ, га	• 41651

Бүсийн тоо, хамрах хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> • 3 • Онгон бүс- нийт нутаг дэвсгэрийн 17.3% буюу 7115.3 га, • Хамгаалалтын бүс- нийт нутаг дэвсгэрийн 54.2% буюу 22291.9 га, • Хязгаарлалтын бүс- нийт нутаг дэвсгэрийн 28.5% буюу 11721.8 га
Голлох экосистем	<ul style="list-style-type: none"> • Ойт хээр, уулын хээр
Хил хязгаар	<ul style="list-style-type: none"> • Хойд талаараа нийлэл Улаанбаатар хот, урд талаараа Төв аймгийн Зуун мод, Сэргэлэн сум
Нийт байгаль хамгаалагчдын тоо	<ul style="list-style-type: none"> • 23
Тусгай хамгаалалттай газар дотор өөрийн малтайгаа амьдардаг байгаль хамгаалагчдын тоо	<ul style="list-style-type: none"> • 12
Хамгаалалтын захиргааны ажилтнууд	<ul style="list-style-type: none"> • 13
Тусгай хамгаалалттай газарт нэвтрэх цэгийн тоо	<ul style="list-style-type: none"> • 8
Тусгай хамгаалалттай газрын хилийн тэмдэгжүүлэлт	<ul style="list-style-type: none"> • Урд талын хэсэгт хийгдсэн
Газар ашиглалтын байдал	<ul style="list-style-type: none"> • 391 орчим иргэн, аж ахуйн нэгж газар ашиглаж байна Одоогийн байдлаар 91 аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулж байна¹.
Зуслангийн тоо	<ul style="list-style-type: none"> • 100
Өвөлжөөний тоо	<ul style="list-style-type: none"> • 60
Малын тоо	<ul style="list-style-type: none"> • 20 000 илүү
Бэлчээрийн дарамтын зэрэг	<ul style="list-style-type: none"> • Хүчтэй. /Бэлчээрийн даац нь 2 дахин ба түүнээс хэтэрсэн

* * *

1988 онд хамгаалалтыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, илүү үр өгөөжтэй явуулах зорилгоор Богдхан уулын дархан цаазат газрын хамгаалалтын захиргааг байгуулсан. Хамгаалалтын захиргаанаас хэрэгжүүлж буй гол ажил нь 1-рт, Богдхан уулын 32 амны 23-ыг нь хамгаалагчтай болгосон, 2-рт, байгаль хамгаалагчдыг холбооны болон бие хамгаалах хэрэгслээр хангаснаар гарах зөрчлийг өмнө нь илрүүлэх, хоорондоо холбоо барьж ажиллах боломжтой болжээ.

2. Богдхан уулын дархан цаазтай газар дахь газар ашиглалтын байдал

2002-2008 оны байдлаар ТХГН-ийн хуулийн дагуу 391 иргэн, аж ахуйн нэгж 26 аманд газар ашиглах зөвшөөрлийг БОАЖЯ-наас шийдвэр гарч газар олгосон. Одоогийн байдлаар 97 аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулж байна. Зөвшөөрөл авсан иргэн, аж ахуйн нэгжийн

ашиглахаар авсан талбайн хэмжээ нь 1414 га буюу хязгаарлалтын бүсийн 12 хувийг эзэлж байна.

Зайсангийн амны хязгаарлалтын бүсэд 152 иргэн, аж ахуйн нэгжид 303.5 га, Арцатын аманд 53 иргэн, аж ахуйн нэгжид 247.7 га, Нүхтийн аманд 22 иргэн, аж ахуйн нэгжид 95.4 га, Чандманы аманд 12 иргэн, аж ахуйн нэгжид 14.8 га, Хүүшийн аманд 11 иргэн, аж ахуйн нэгжид 31.9 га газрыг тус тус олгосон нь ашиглалтын даац хэтэрсэн гэж БОЯ үзэж байна. Мөн үүний зэрэгцээ аж ахуйн нэгж, айл өрхийн зөвшөөрөлгүй талбайн нийт хэмжээ 103.2 га байна. Богдхан уулын дархан цаазтай газрын хязгаарлалтын бүсэд газар олгосон байдлыг ам тус бүрээр харуулбал⁷

№	Амны нэр	Иргэн, аж ахуйн нэгжийн тоо	Талбайн хэмжээ/га-гаар
1	Зайсан	152	303.5
2	Богино	11	38.6
3	Багатэнгэр	7	72.7
4	Бичигт хад	3	7.1
5	Залаат	13	24.0
6	Зуунмодны ам	3	6.5
7	Хүрхрээ, Хүрэл тогоот	11	77.0
8	Чулуут	3	6.8
9	Бумбат	6	20.0
10	Төрхурах	15	44.7
11	Шажинхурах	6	25.4
12	Ширдэгт, Шаварт	4	47.0
13	Ихбулаг	1	10.0
14	Баруунзуун мод	1	1.0
15	Манзушир	4	6.0
16	Зүүндэлгэр	2	32.0
17	Баруундэлгэр	4	23.2
18	Түргэн	18	121.7
19	Ташгай	12	74.0
20	Тайна	7	25.5
21	Жаргалант	7	14.1
22	Нүхт	22	95.4
23	Арцатын ам	53	247.1

⁷ БОАЖЯ-наас ирүүлсэн мэдээлэл. 2009.06.19

24	Энхтайван	3	35.6
25	Хүүш	11	31.9
26	Чандмана	12	14.8
	Нийт дүн	391	1414.0

* * *

3. Богдхан уулын ДЦГ дахь газар ашиглалтын төлбөрийн байдал

- Газар ашиглалтын төлбөрийг НИТХ-ын 1997 оны 02 тоот тогтоолыг үндэслэн ТХГН-т 3 дахин өсгөж авдаг.
- Газар ашиглах гэрээнд зааснаар газар ашиглалтын төлбөрийн 30 хувийг хамгаалалтын захиргаанд, 70 хувийг дүүргийн Газрын албанд тушаадаг. Энэхүү шийдвэр нь БОС-ын 2001 оны 218 дугаар тушаалын 2 дугаар хавсралтаар тогтоогдсон бөгөөд үүнийг УМХГ хууль зөрчсөн үйлдэл хэмээн үзэж “Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн орлогоос байгаль хамгаалах, байгалийн нөөцийг нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах хөрөнгийн хувь хэмжээний тухай” хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэхийг шаарддаг.
- 2003-2009 оны эхний улирал хүртэл 987.5 сая төгрөг төлөгджээ.

4. Богдхан уулын дархан цаазтай газарт учирч буй бэрхшээл

Богдхан уулын дархан цаазтай газрын Зайсан, Богино, Чандмана, Нүхт, Хүүш, Арцат зэрэг амд газар ашиглалтын даац хэтэрч, хөрс, ургамал талхлагдаж, зарим зүйлийн ургамал устсан, ан амьтны бэлчээр хумигдаж, Дархан газрын экосистет алдагдаж орон сууц баригдан суурин газар үүсэхэд хүрээд байна. /Судалгааны явцад Мэргэжлийн Хяналтын Газраас авсан зөрчлийн мэдээг Хавсралт 2-д үзүүлэв/.

4.1. Газрын даац хэтэрсэн шалтгаан

- Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө хангалтгүй
- Хот төлөвлөлт замбараагүй
- Аялал жуулчлалыг бүсчлэн хөгжүүлэх бодлого муу
- Газрын лицензийг тооцоо судалгаагүй олгосон
- Лицензийн зориулалтыг өөрчилсөн
- Суурьшмал иргэд, өрхийн тоо олширсон

Сөрөг үр дагавар:

- Орон нутгийн захиргаа хууль зөрчин газар эзэмшүүлэх зөвшөөрөл олгосон
- Жуулчны бааз, орон сууц, барилга байгууламж олноор баригдсан
- Томоохон хэмжээний хотжилт үүсэн хүн ам хэт их суурьшсан
- Малын тоо ихэссэнээс бэлчээрийн даац хэтэрсэн

Бууруулах арга зам:

- Хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах /"ТХГН-ийн тухай хууль", "Газрын тухай", "Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай", "Кадастрын зураглал ба газрын кадастрын тухай" хуулиуд/
- Газрын даацын судалгаа хийх

- Газар ашиглуулах шийдвэр гаргах, газар ашиглах гэрээ байгуулах, гэрчилгээжүүлэх ажлыг шинэчлэх
- Газар ашиглалтын ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах
- Газрын татвар нэмэх
- Жуулчны баазуудтай жил бүр гэрээ хийж, үр дүнг тооцох
- Хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын механизмыг сайжруулах

4.2. Байгаль орчны доройтлын шалтгаан

- Хулгайн ан ихэссэн
- Хууль бусаар самар, жимс түүх нь эрс ихэссэн
- Гол горхи ширгэсэн, усны бохирдол нэмэгдсэн
- Ой модны өвчлөл ихэссэн
- Ой модны хулгай ихэссэн
- Малын тоо нэмэгдсэнээр бэлчээр маш их талхлагдсан
- Хуурайшил нэмэгдсэн, хүмүүсийн буруу үйл ажиллагаанаас үүдсэн түймэр
- Хог хаягдал /аялал жуулчлалын үйл ажиллагаатай холбоотой/

Бууруулах арга зам:

- Хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах, тусгай журам гаргаж мөрдүүлэх
- Олон нийттэй хамтран ажиллах, тэдний оролцоог нэмэгдүүлэх
- Мод шилжүүлэн суулгах, ан амьтан нутагшуулах бодлого
- Байгаль хамгаалах олон нийтийн боловсролыг дээшлүүлэх
- Хяналтыг сайжруулах
- Хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын механизмыг сайжруулах
-

4.3. Бусад шалтгаан

- Хотын иргэдийн зүгээс үзүүлэх сөрөг нөлөө /Туул голын дагуу загасчлах, зугаалга, түлшний мод бэлтгэх, жимс, самар түүх/
- Дээрээс ирэх дарамт шахалт
- Санхүүжилт хангалтгүй
- Цалин хүрэлцээгүй
- Судалгааны ажил хийгдээгүй
- Боловсон хүчнийг мэргэшүүлэх ажил хангалтгүй
- Удирдлагын тогтвортой үйл ажиллагаа алдагдсан
- Зөрчлийг баримтжуулах техник хэрэгсэл муу
- Байгаль хамгаалагчийг урамшуулах ажил хуулийн дагуу хийгддэггүй
- Хяналтгүй аялал жуулчлал

Бууруулах арга зам:

- Орон нутгийн захиргаа болон ТББ-тай хамтран ажиллах
- Судалгааны тоног төхөөрөмжөөр хангах, судалгааны зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх
- Байгаль хамгаалагчдийг мэргэшүүлэх, дэмжих, хуулийн дагуу урамшуулал олгох
- Байгаль хамгаалагчдийн тоог нэмэгдүүлэх

- Тоног төхөөрөмжөөр хангах асуудлыг төсөвт тусгах
- Хамгаалалтын захиргааны үйл ажиллагааг сайжруулах
- Хууль эрх зүйн орчинг илүү төгөлдөржүүлэх
- Хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын механизмыг сайжруулах

5. Дүгнэлт

- Богдхан уулын дархан цаазтай газарт голлон тохиолдож буй бэрхшээлийг зэрэглэлээр нь эрэмблэн үзэхэд газрын асуудал хамгийн түрүүн тавигдаж байна. Дархан цаазтай газарт газар ашиглалтын даац хэтэрсэн бөгөөд энэ нь дээрээс ирэх дарамт шахалтын бэрхшээлтэй уялдаж байна. Аялал жуулчлалын бааз хөгжүүлэх, байр орон сууц барих зэргээр тэнд бага хэмжээний хотжилт үүссэн бөгөөд нийт 300 орчим аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь анхаарал татсан асуудал юм. Эдгээр нь газар олголтын талаарх хууль зөрчсөн шийдвэр, түүнд хүлээлгэх хариуцлага сул, орон нутгийн захиргааны хяналт алдагдсан, иргэдийн болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоо, хяналт, хамтын ажиллагаа байхгүй байгаатай холбоотой аж. НҮБХХГ-ийн “Монгол улсын эдийн засаг, экологийн эмзэг байдал ба хүний аюулгүй байдал” судалгаагаар “...эмзэг байдлыг багасгахын тулд шийдвэр гаргах, шийдвэрийг хэрэгжүүлэх ажлыг сайжруулах, хууль, удирдлага, санхүүгийн ил тод, ойлгомжтой байдлыг бий болгох, олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, удирдлагад олон нийтийн оролцоог хангах зэрэг ажлуудыг хэрэгжүүлж өргөн цар хүрээг хамруулж байж амжилтанд хүрнэ” гэж дүгнэсэн байдаг.
- Богдхан уулын дархан цаазтай газарт хотын иргэдийн зүгээс учруулдаг дарамт их байгаа нь /загасчлах, түлшний мод бэлтгэх, самар, жимс түүх/ шууд утгаараа ажилгүйдэл, ядууралтай холбоотой. Жимс, самар, эмийн ургамал зэрэг ойн дагалдах баялаг, загас зэрэг нь ядуу болон нэн ядуу өрхүүдийн хувьд орлогын гол эх үүсвэр болж байна. “Байгаль орчныг хамгаалах тухай Монгол улсын хууль”, “Ойн менежментийн тухай Монгол улсын хууль” – д ТХГН-т нөхөрлөл байгуулахыг хориглосон заалт байдаг. Гэвч хориглосноор ТХГН-ийн байгалийн болон ойн дагалдах баялаг хамгаалагдаж байгаа нь үгүй юм. “Ядуу иргэд байгалийн нөөцөөс хүртэх боломжит баялаг болох талаасаа доогуур үнэлэгдэж, эко-системийн үйлчилгээтэй хамааралтай байдаг орон нутгийн иргэдийн амьжиргаа нь заримдаа үл ойшоогдож байгаагаас гадна бүс нутгийн болон үндэсний хэмжээнд эко-системийн үйлчилгээг анхаарч үзэхгүй байна. Хэрэв нутгийн иргэд байгалийн нөөц, газар эзэмших эрхтэй, эко-систем болон нөөцүүдийг ямар их үнэ цэнтэй болохыг ухаардаг бол, хэрэв орон нутагт орох орлогыг дэмжсэн хууль, тогтоомж байсан бол байгалийн нөөцөөс орон нутагт орох орлого болон хөдөөгийн эдийн засгийн өгөөжийн талаарх мэдлэгийн цоорхой байхгүй байсан бизээ”⁸ гэж олон улсын байгууллагын бас нэгэн судалгааны дүгнэлтэнд өгүүлсэн байна.
- Богдхан уулын дархан цаазтай газарт хийсэн үнэлгээнээс харахад “дээрээс учруулах дарамт, шахалт их” гэсэн бэрхшээл нилээд өндөр үзүүлэлттэй байна. Газар олголт замбараагүй болсон, Газар өмчлөл, ТХГН, байгаль орчны тухай гээд хууль хэрэгждэггүй, орон нутгийн засаг захиргааны удирдлагын оролцоо, хяналт муу байдаг ажээ. Хэдийгээр Дэлхийн байгаль хамгаалах сан /WWF/-гийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газрын хийсэн судалгаагаар Богдхан уулын дархан цаазтай газарт 300 гаруй аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулдаг гэсэн тоо гарсан боловч Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээр янз бүрийн зориулалтаар

⁸ “Монгол улсын эдийн засаг, экологийн эмзэг байдал ба хүний аюулгүй байдал”. UNDP Mongolia. x106. УБ., 2005

үйл ажиллагаа явуулахаар авсан 5600 гаруй лиценз бүхий газруудаас ганцхан нь л Туул гол хавиар үйл ажиллагаа явуулахаар бүртгүүлсэн нь сонирхол татаж байна. /Бүртгэлийн дугаар № 1071. Лиценз № 3096. Лицензний төрөл М. Лиценз эзэмшигчийн нэр: JNPE компани. Үйл ажиллагааны зориулалт: Барилга байгууламж. Талбайн хэмжээ: 102 га. Байрлал: Улаанбаатар, Хан-Уул дүүрэг. Туул⁹/ Туул голыг тойрсон зөрчлүүдийн талаарх зарим мэдээллийг “Экологийн боловсрол төв”, “Туул голыг хамгаалах хөдөлгөөн”-өөс авсныг /“Хавсралт- 1” –д/ бүрэн эхээр нь оруулав.

- Богдхан уулын дархан цаазтай газрын Зайсангийн аманд аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх ажил бодлогогүй явагдаж байна. Аялал жуулчлалын зориулалтаар газар ашиглах эрх авчихаад орон сууцны барилга барих, иргэдэд үл хөдлөх хөрөнгө болгон худалдаалах хууль зөрчсөн үйлдлүүд тасралтгүй явагддаг байна. ТХГН-ын хязгаарлалтын бүсэд баригдсан орон сууцны барилгыг Үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэлийн газар бүртгэн авч үл хөдлөх хөрөнгийн гэрчилгээ олгож байгаа нь ТХГН-ийн тухай болон Газрын тухай хуулийг зөрчсөн үйлдэл болж байна.¹⁰ Тайланд Зайсангийн аманд “Энигма группын Богдхан жуулчны бааз”, “Мантууш” ХХК, “Анома” ХХК, “Сарнайх” ХХК, “Дабу” ХХК-ийн “Хатан Туул цогцолбор”, “Мапекс” ХХК, “Бөхбат” ХХК, “ТФикс” ХХК, “Чингис Эко -Тур” ХХК, Жаргалантын ам- Буянт –Ухаа” цогцолбор зэрэг компаниуд аялал жуулчлал хөгжүүлэх лицензтэй боловч бүгд орон сууцны барилга барьжээ. Зөвшөөрлийг 2004-2006 оны хооронд БОЯ, Нийслэлийн Засаг дарга зэрэг хүмүүс олгож, ерөнхий төлөвлөгөөг БОЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн дарга, нийслэлийн ерөнхий архитектор нар баталж байсан байна.
- Богдхан уулын дархан цаазтай газруудын амуудад зөвшөөрөлгүй айл өрх ихээр суурьшиж, мал маллан амьдарч байгаа нь бэлчээрийн даацыг хэтрүүлэхээс гадна ТХГН газар нутаг талхлагдах, улмаар цөлжих явцыг түргэсгэж байна. Зөвшөөрөлгүй талбайн нийт хэмжээ 103.2 га байна.

* * *

6. ЗӨВЛӨМЖ

1. Холбогдох мэргэжлийн байгууллага, олон улсын байгууллагын санал

1.1. ТХГН-ийн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох

- Нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн чиг хандлага, Монгол улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцийнхоо өмнө хүлээсэн үүрэг, хариуцлага, төвлөрлийг сааруулах төрийн бодлого, орон нутгийн засаг захиргаа, нутгийн иргэдийн оролцоонд тулгуурлах тогтвортой хөгжил, байгалийн баялгийг ашиглах замаар хамгаалах бодлогын үүднээс ТХГН-ийн эрх зүйн зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгох шаардлага урган гарч байна. Тиймээс ТХГН-ийн Үндэсний хөтөлбөрийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, ТХГН-ийн талаарх олон улсын байр суурийг дэмжих, бодлогоо уур амьсгалын өөрчлөлт, хөгжлийн хандлагад нийцүүлэх, ТХГН-уудын тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилгоор эрх зүйн тааламжтай орчныг бүрдүүлэх

1.2. ТХНГ-ийн ангилалд өөрчлөлт оруулах, хил хязгаарыг өөрчлөх

⁹ “Байгалийн үнэт баялаг барагдсаар-ядуурал үргэлжилсээр”. “Шинэ Зеландын байгалийн хүрээлэн-Хүн төвтэй байгаль хамгаалал” ОУБ. х 35. УБ., 2006

¹⁰ www.gaf.de/mongolia_mining/

- Зайлшгүй хамгаалвал зохих ландшафт, тухайлбал голын татмын ой, гол усны эх орчмын газар зэргийг хамгаалал зорилго бүхий хамгаалалттай ландшафт гэсэн ангилал бий болгох. Судалгаа, шинжилгээний үндсэн дээр зарим ТХНГ-ийн хил заагийг өөрчлөх /чөлөөлөх бус/

1.3. ТХНГ-т үр дүнтэй менежмент бий болгох

- Энэ хүрээнд олон зүйлийг боловсронгуй болгох шаардлагатайг судалгаанд өгүүлсэн билээ. Харин зөвлөмжид чухалчилж буй зүйл нь ТХНГ-т дарамт үүсгэж буй сөрөг хүчин зүйлс, салбарын бодлогод үл нийцэх асуудлуудыг олж тогтоох, арилгах, сөрөг нөлөөллийг бууруулах, үр дүн нь байгаль хамгаалал рүү чиглэсэн хөшүүрэг байхаар эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх

1.4. Биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах зорилгоор зарим газрыг тусгай хамгаалалтад авах

- Ховор, ховордсон ургамал, амьтныг хамгаалах нөөц газруудын судалгааг бүхий л талаар дэмжиж, биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах зорилгоор тусгай хамгаалалттай газруудыг нэмэгдүүлэх асуудлыг УИХ төрийн бодлогын хэмжээнд авч үзэх

1.5. Газар нутгийг тусгай хамгаалалтаас гаргах асуудлыг төрийн оновчтой бодлогоор шийдвэрлэх

- Тухайн газар нутгийг хамгаалах, эсвэл орд газрын хэлбэрээр ашиглах үйл ажиллагааны өнөөгийн болон цаашдын хөгжилд үзүүлэх эдийн засаг, нийгмийн ач холбогдлыг нь сайтар судалж, шинжилсний үндсэн дээр шийдвэр гаргах нь чухал юм. Орон нутгийн эдийн засгийн явцуу сонирхлоор ашигт малтмал ихтэй газрыг орон нутгийн хамгаалалтад зориудаар авч, эргээд тусгай хамгаалалтаас гаргах замаар ашиглалтын лиценз олгодог явдал орон нутагт ихээхэн тохиолдож байна. Лиценз олголтыг экологийн ач холбогдлыг нь харгалзан шийдвэрлэдэг байх, орон нутгийн удирдах байгууллага лиценз олгох шийдвэр гаргадаг тогтолцоог өөрчлөх эрх зүйн үндсийг бий болгох. Түүнчлэн нэгэнт хамгаалсан газрыг эргээд чөлөөлөх бус “Тухайн ТХНГ-ийн дотоод бүсийн хил заагийг өөрчлөх”, “ТХНГ-ийн ангиллыг өөрчлөх”, “ТХНГ-ийн тухай хуульд заасан дэглэм, түүнд нийцүүлэн гаргасан хамгаалалт, ашиглалтын нийтлэг болон онцолсон горимд өөрчлөлт оруулах” замаар асуудлыг зохицуулж болох судлаачдын саналыг судалж үзэх

1.6. ТХНГ-т нутгийн иргэд, олон нийттэй хамтран ажиллах үйл ажиллагааг дэмжих

- Тусгай хамгаалалттай газар нутаг, түүний хил залгаа орчны нутгийн үйл ажиллагаанд нутгийн иргэд, нөхөрлөл, ТББ, аж ахуйн нэгжтэй хамтран ажиллах, тэдний дэмжлэгийг авах хэрэгтэй байна. Менежментийн бодлогодоо тэдний оролцоог /санал сонсох, зөвлөлдөх, оновчтой шийд гаргах, тайлагнах/ чухалчлахын зэрэгцээ байгалийн баялагийг хамгаалах ашиглахтай холбогдсон харилцааг “Байгаль хамгаалах тухай Монгол улсын хууль”- тай уялдуулах

1.7. Олон улсын чанартай тусгай хамгаалалттай газар нутаг байгуулах үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх

- Ховор, ховордсон амьтад, нүүдлийн шувуудын амьдрах орчин, экологийн тогтолцооны иж бүрдлийг хамгаалах зорилгоор хөрш орнуудтай хамтарсан тусгай хамгаалалттай газар нутаг байгуулах зорилгоор ОХУ, БНХАУ-тай хамтран ажиллах төрийн бодлогыг эрчимтэй явуулах

1.8. ТХНГ-т аялал жуулчлал хөгжүүлэх эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгох

- ТХНГ-т аялал жуулчлал явуулах үйл ажиллагааг Байгаль орчны сайдын

2002 оны 6-р сарын 11-ний өдрийн 117 тоот тушаалаар батлуулан мөрдүүлж байна. Гэвч ТХГН-т даацыг тооцолгүйгээр аялал жуулчлал явуулах эрхийг хавтгайруулан олгосноос байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Нэг ёсондоо аялал жуулчлал явуулах олон улсын стандарт энд орхигджээ. Тийм учраас ТХГН-т аялал жуулчлал явуулах үйл ажиллагааг “Аялал жуулчлалын тухай Монгол улсын хууль”-тай уялдуулах эсвэл” ТХГН-ийн тухай Монгол улсын хууль”-д тодорхой тусгах шаардлагатай байна.

Хоёр. Холбогдох байгууллага буюу Улсын мэргэжлийн хяналтын газрын санал

- ТХГН-ийн тухай болон Газрын тухай хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн нэмэлт өөрчлөлт оруулах
- Байгаль орчин, Боловсрол, Соёл шинжлэх ухаан, Эрүүл мэндийн сайдын хамтарсан 2003 оны 90/167/127 тоот тушаалаар баталсан “Богдхан уулын дархан цаазтай газрын Зайсангийн амыг 2015 он хүртэл хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөө” болон түүнийг дагаж гарсан Байгаль орчны сайдын 2003 оны 164 дүгээр тушаалыг хянаж хүчингүй болгох
- ТХГН-ын хязгаарлалтын бүсэд амьдарч байгаа нутгийн үндсэн иргэдийн газар ашиглалтын талаарх журам гаргах
- ТХГН-т аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа явуулах эрхийн зориулалтыг өөрчилж орон сууцны барилга барьж, иргэдэд үл хөдлөх хөрөнгийн гэрчилгээ олгож буй явдлыг зогсоож, БОЯ, УМХГ, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн газрын уялдаа холбоо, үйл ажиллагааны зааг, хариуцлагыг тодотгосон эрх зүйн харьцааг боловсронгуй болгох
- Байгаль орчны сайдын 2001 оны 218 дугаар тушаалын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Монгол улс ТХГН-т газар ашиглах зөвшөөрөл олгох түр журам”-д газар ашиглах хүсэлт гаргах, шийдвэр гаргах, гэрээ байгуулах, гэрчилгээ олгох үйл ажиллагааг “Газрын тухай” хуулинд нийцүүлэн хэн, хэрхэн гүйцэтгэхийг тодорхой зааж өгөх зэрэг болно.

ТУУЛ ГОЛЫН ЭРГЭН ТОЙРОН ДАХЬ ГАЗАР АШИГЛАЛТЫН ЗӨРЧЛҮҮД

Хавсралт I

Туул гол нь Хэнтий нуруунаас эх аван 704 км урсахдаа 3 аймгийн 11 сум, Нийслэл хотоор 80 орчим км урсан өнгөрч, нийслэлчүүдийн ундны болон ахуйн усны хэрэгцээг дангаараа хангаж, улмаар Байгаль далайд цутган гадаад далайд гардаг. Туул нь Монгол улс төдийгүй гадаад стратегийн ач холбогдол бүхий гол юм. Туул голыг тэтгэдэг цутгал голууд, булаг шанд, горхи нууд өнөөдөр шургаж ширгэж алга болсоор байна.

“Экологийн боловсрол олгох төв” нь 2007 оны 8-р сараас эхлэн Туул голын сав дагуу усны мэргэжилтэн, эрдэмтэн, мэргэжлийн хяналтын байцаагчид, нийслэлийн байгаль хамгаалах газар, тухайн гол дагуу орших суугч иргэдийн оролцоотойгоор хууль хэрэгжилтийн мониторинг хийсэн. Үүний үр дүнд Туул голын дагуу дахь зөрчил дутагдлыг тоочин гаргаж хэвлэл мэдээлэлээр 2008 оны 02 сараас эхлэн мэдээлж байна.

Зөрчлийг зэрэглэн ангилж албан тушаалын авилгал хээл хахууль, эрх мэдлээ ашиглан дур мэдэн хууль зөрчсөн, төсөл хөтөлбөр нэрээр хөрөнгө мөнгө шамшигдуулсан, олон

нийийн эрх эрхийг ноцтой зөрчсөн, байгаль экологид хор учруулсан экологи эдийн засгийн хохиролыг тооцох зэрэг төрлөөр ангилан доорхи зөрчил дутагдлуудыг сонгон авч анализ хийж ажилласан. Үүнд:

1. Яармагийн гүүрний баруун талд Туул голын салаанд баригдаж байгаа орон сууцны хорооллын суурийг тавьж эхлэх үеэс хууль зөрчиж байгааг баримтаар илрүүлэн хор холбогдлыг таниулан ажилласан. Яармагийн иргэд эсэргүүцэн барилгын хашааг буулгах хүртэл эсэргүүцлийн акц хийсэн. Үүний үр дүнд манай “Туул голоо хамгаалах үндэсний хөдөлгөөн”-ий залуусыг Хан-уул дүүргийн Эрүүгийн цагдаад байцаагдаж 20 сая төгрөг нэхэмжилсэн. /Холбогдох албан тушаалтан: Нийслэлийн хот байгуулалт төлөвлөлтийн дарга асан Нацагдорж, Хан-уул дүүргийн Засаг дарга асан Загджав
2. “Дүнжингарав” худалдааны төвийн барилгыг экологи эдийн засгийн нарийвчилсан үнэлгээ хийлгээгүй, цэвэр усны худагт үйл ажиллагаа явуулж байна. Өнөөдөр гаалийн баталгаат агуулах болохоор Амгалангаас төмөр зам татсан. Гаалийн агуулахад химийн хорт бодис болон болохгүй бүхий л бодис материал хадгалагддаг. /Холбогдох албан тушаалтан: Нийслэлийн ИТХТ-ийн дарга Н.Болормаа, Нийслэлийн Засаг дарга дарга асан Д. Батбаяр/
3. Туул голын эхэнд Галтайн гол дээр байрлах “Эм жи Эм Эм” компанийн алтны уурхайн голын голдирлыг өөрчлөн химийн хорт бодисоор алт олборлож байсан хууль бус үйл ажиллагааг баримтаар нотлон энэ талаар 2008оны 03, 04, 05 сард сурвалжлага хийж холбогдох байгууллагууд үйл ажиллагааг зогсоосон боловч одоо Эрүүгийн цагдаад хэрэг үүсгэгдээд 1 жил илүү болж байгаа боловч Туул голд учруулсан хохирол асар их хэвээр үлдэж байна. / Холбогдох албан тушаалтан: 2 сумын Засаг Даргын захирамж, АМХГ/
4. БЗД-ийн 20 хороо буюу Гачуурт тосгонд 13,58 га газрыг “Туул ривер контрисайд” ХХК гольф аялал жуулчлалын зориулалтаар ашиглахаар Улаанбаатар хотын ундны усны дээд эх үүсвэр дээр хууль бусаар үйл ажиллагаа явуулж байсныг орон нутгийн иргэдтэй хамтран зогсоосон. Захиргааны хэргийн шүүхэд 5 удаа буцаж хойшлогдон байж хууль бус байгааг нотлуулсан боловч дээд шүүхээр давж заалдсан нь дахин хүчингүй болж уг компанийн хууль бус үйл ажиллагааг зогсоосон. Одоо экологи эдийн засгийн хохирол болох 840 сая төгрөгийг гаргуулж нөхөн сэргээлтийн ажлыг холбогдох эздүүдээр хийлгүүлэх ажлыг зохион байгуулж байна./ БЗД-ийн 3Дарга асан УИХ -ын гишүүн Мөнхочир/
5. Хан-уул дүүргийн 1 хорооны нутаг Туул голын далан дагуу баригдаж байгаа хорооллын бохир усны шугам нь хууль зөрчин голын усанд нөлөөлж байгааг мөн л баримтаар олон нийтэд мэдээлж арга хэмжээ авахыг холбогдох газруудад хандсан. Туул гол дагуу газрын наймаа дээд цэгтээ хүрсэн. 700 м.кв газрыг 1 сая доллараар зарах зар өгч байна.
6. Түгээмэл тархацтай ордууд болох элс хайрганы карьерүүдийн талаар холбогдох эзэн, лицензүүдийн талаар зогсоохыг шаардсан 2008 оны 05-р сард нийслэл, ашигт малтмалын газар, БОЯ хамтарсан тушаал гарган олборлохыг зогсоон боловч одоо ч БЗД-ийн нутаг У булангийн дээр шинээр элс олборлож эхлүүлсэн байна. 2009 оны 06 сарын мониторингоор хуучин элсний карьерүүд ажиллаж байсан.
7. Арьс ширний 27 үйлдвэрийн бохирдол Туул голд шууд орсон хэвээр байна.
8. Барилгын компанууд хог хаягдлаа Сонгино хайрхан уулын өвөрт өдөр шөнөгүй зөөж хогийн цэг болгосоор, хайргыг нь зөөсөөр л , бэлчээр нутгийг нь талхалсаар л байна.
9. Туул голын сав дагуу иргэн, аж ахуйн нэгж, аялал жуулчлалын компаниуд хууль бусаар гүний худаг гарган хэмжээ хязгааргүй зарцуулсаар байна. / Албан бус тоогоор 2008 оны 04 сар зөвхөн Тэрэлжид 120 гүний худаг тоологдсон /
10. Туул, Сэлбэ голын хөгжлийн гарц нэртэй 400 сая долларын хөтөлбөрийн 200 сая төгрөг үр дүнгүй зарцуулагдсан. Энэ мэт үргүй зардлууд маш ихээр гарч ямар ч тайлан олон нийтийн хяналтгүй зарцуулагдаж байна. Усны газар, УСУГ, Мэргэжлийн

хяналтын газар, шүүх, цагдаа зэрэг холбогдох байгууллагуудын хоорондын ажлын уялдаа холбоо нэгдсэн бодлого алга байна.

Анхаарах зүйл:

- Хамгийн гол нь тухайн орон нутгийн иргэдийн хүч, идэвхи санаачилга, мэргэжлийн хүмүүс болон сайн дурынханд түшиглэсэн хамтын оролцоотой ажил маш их дутагдаж байна. Туул голыг эрх мэдэлтнүүд бизнесийн ашиг сонирхол мөнгө олдог хэрэгслээ болгон хууль зөрчсөн үйлдэлд хөрөнгө оруулалт хийж байгаа нь харамсалтай. Туул голын сав газрыг зөв зохион байгуулж, хөрөнгө мөнгө, эрх мэдлийг нь тогтоон иргэдийн хяналт, оролцоотой байгуулж ажиллах нь чухал болов уу.

Мэдээллийг бэлтгэсэн “Туул голыг хамгаалах үндэсний хөдөлгөөн”. Ц.Туяацэцэг

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН